

Håkan Skogsjö

Om horkarlar, tidelagare och vanliga kåtbockar

Särtryck ur

Släkthistoriskt Forum 5/2001

[ISSN 0280-3984]

utgiven av Sveriges Släktforskarförbund

Distribuerad som pdf-fil 2025

Copyright © Håkan Skogsjö (CC BY-SA 4.0)

Om horkarlar, tidelagare och vanliga kåtbockar

Bonden Olof Olofsson drog in pigan i boden och lade sitt "hemligting" i hennes hand.

Hon svarade med att stämma honom inför tinget för sexuella trakasserier.

Det hände 1681 på Åland.

Släkthistoriskt Forums historiske medarbetare *Håkan Skogsjö* har penetrerat 1600-talets rättegångsprotokoll och funnit några erotiska episoder, värda att begrunda.

Vad har egentligen förändrats på 300 år?

Egentligen var det aldrig meningen att de två drängarna skulle sova i bastun tillsammans med tre pigor.

Men så blev det ändå.

Under dagen hade pigorna torkat malt i bastun. Det var bara ett par veckor kvar till jul, förberedelserna var i full gång på gården Klockars i Kumlingeby i den åländska skärgården. Brödet skulle bakas, ljusen stöpas, stugan storstädas och alla på gården få ett rejält bad innan julprydnaderna äntligen kunde sättas upp på julaftonen och golvhallen bäras in.

Den torkade malten – korn som fått gro under några dagar – användes till att brygga ett välsmakande öl, kryddat med den klängande humle som flera bönder i byn odlade i sina täppor.

Ett gott öl skulle vid denna tid – 1679 – vara tjockt som blod, humlestarkt och mäktigt. Men så var öl också högtidsdrycken framför andra.

Nu på kvällen – det är mörkt både utomhus och inne i bastun – har pigorna lagt sig att sova på laven; där ligger systrarna *Maria Henriksdotter* och *Beata Henriksdotter* – i 20–25-årsåldern – och en yngre flicka, *Valborg*.

Hon sade inte emot

Gårdens dräng *Jakob Olofsson* ska lägga sig att sova i en bod, när han upptäcker att pigorna flyttat hans

sängkläder till bastun. Han går dit med en kamrat, prästgårdsdrängen *Jakob Bengtsson*, som redan känner *Maria Henriksdotter* väl och lägger sig intill henne på laven. Hon säger inte emot. *Jakob Olofsson* finner en plats invid system Beata.

"Bägge drängarna lågo emellan bägge systrarna och flickan *Valborg* låg bakom *Beata*", konstaterade häradsrätten några månader senare när händelsen återberättades vid tinget i Kumlinge länsmansgård.

Att drängarna och pigorna låg tillsammans i bastun var inte orsaken till att saken kom att behandlas i domstol. Sådant var knappast något ovanligt. Egentligen var anledningen inte heller det som skedde senare under natten (vi kan ana vad), utan att *Jakob Bengtsson* och *Maria Henriksdotter* några veckor senare blev ovänner.

De båda drängarna i bastun blir snart sugna på en tobak och ber *Valborg* – den unga flickan – att gå till granngården efter eld. Att "dricka tobak" – så säger man vid denna tid – är något nytt och modernt och har blivit allt vanligare i skärgården under de senaste åren. Inte sällan smugglas tobaken från den stora handelsstaden *Reval* på andra sidan *Finska viken* (i dag *Talinn*), i stället för att köpas via *Tobakskompaniet* som har kunglig ensamrätt på handeln.

Det blev inte helt tyst

När tobaken är drucken och elden släckt lägger sig alla fem att sova på laven. Men helt tyst blir det inte; i mörkret hörs ljud som tydligt avslöjar *Jakob Bengtsson* och *Maria Henriksdotter*.

De "bedrev synden", som saken beskrevs i tingsprotokollet.

Jakob Olofsson låtsas som om han ingenting märker, och snart tystnar ljuden.

– Om ni vill ha silkesduken som jag har, så ska jag ge er den.

Det är *Jakob Bengtsson* som viskar till *Maria* i mörkret. Hennes svar är direkt avvisande:

– Jag passar inte på honom. Inte tar jag silkesduken och aldrig tar jag dig!

– Är det Guds vilja så sker det säkert, men är det icke hans vilja så sker det inte heller, svarar *Jakob* lakoniskt.

– Det som inte är min vilja, kan inte heller vara Guds vilja.

Det är tydligt att *Maria* har bestämt sig. Hon tänker inte gifta sig med *Jakob Bengtsson*, trots att de hållit ihop länge, över två år. En söndag en månad senare, närmare bestämt den 12 januari 1679, bryter *Maria* med *Jakob*.

– Tage dig fanen! fräser hon och lämnar tillbaka silkesduken som han gett henne och ett armband med svarta stenar. En spegel som hon fått redan när han tjänade som

dräng på grannön Seglinge för ett par år sedan, behåller hon däremot.

Han berättade för alla

Jakob Bengtsson ger inte slaget förlorat. Hans taktik i det äktenskapliga rävspelet är varken ädelmodig eller renhårig. Vitt och brett berättar han för alla som vill lyssna att han och Maria har bedrivit "otukt" på alla upptänkliga ställen, inte minst vid "lekstugor" – tillfällen då byns ungdomar samlas för att roa sig och dansa.

Han kallar Maria för "sin hora".

Hon nekar i sten. Hon har aldrig varit i säng med Jakob Bengtsson. Aldrig!

Vid tinget den 2 februari 1679 får Jakob Bengtsson stå till svars för att ha smädat och skällt henne för hora. Han erkänner förstås utan omsvep – så här långt fungerar taktiken – och hans kamrat, drängen Jakob Olofsson, ställer upp och vittnar till hans förmån.

Redan för två år sedan – vid julen 1676 – hade kamraten funnit Jakob och Maria i samma säng. På natten hade alla tre varit på lekstuga hos Per Pålsson på gården Gunnars i Kumlingeby. Då arbetade Jakob Bengtsson som dräng i Seglinge, men eftersom han var speleman brukade han delta i lekstugorna i Kumlingeby. Jakob och Maria hade smugit iväg till gården där Jakob Olofsson var dräng och lånat hans säng. När Jakob Olofsson kom hem i gryningen fann han dem i sängen, ensamma i rummet.

– I natt har ni varit vänner! skämtade Jakob Olofsson.

– Nog får jag henne nu vart jag vill, hade Jakob Bengtsson svarat.

Vi anar ett sorl

Jakob Bengtsson berättar sedan inför tinget om de gånger han "fick hennes vilja".

Först skedde det julen 1677 i hennes fars gamla stuga, andra gången i en bod mitt under skördetiden, tredje gången på hösten när de andra var borta och drog not och Maria låg ensam i samma bod och fjärde gången i bastun med både Jakob Olofsson och hennes syster Beata närvarande.

Domaren och nämndemännen lyssnar spánt, och vi anar ett sorl bland åhörarna.

Om Jakob Olofsson är talför och vittnar till Jakob Bengtssons förmån, är systemen Beata lika lojal mot Maria, fast på motsatt sätt. Hon har ingenting märkt eller hört i bastun. Däremot medger hon att hon hört att Jakob "hade en hög andedräkt" när han och Maria en gång var tillsammans i faderns gamla stuga.

– Men i säng kom han inte den gången till Maria, påpekar Beata.

Kyrkoherden i Kumlinge *Paulus Iheronius* och andra myndighetspersoner hade med stigande fasa åhört de båda drängarnas vittnesmål om ungdomarnas seder i Kumlinge.

Särskilt lekstugorna upprörde. De verkade medföra "att man snart inte kunde sig försäkra att här var någon ärlig piga mer", skrev den inte alltid helt balanserade häradshövding *Psilander* i protokollet och förbjöd på stående fot lekstugor vid 2 riksdaler i vite.

"En skamlös otukt"

Målet behandlas på nytt vid tinget ett halvår senare.

Nu erkänner Maria.

Hon och Jakob "hade bedrivit sin inbördes otukt" i en bod på faderns gård för ett år sedan. Boden var särskilt avsedd för ungdomarna – drängar och pigor, söner och döttrar – att ligga i.

Häradshövdingen studsar. En särskild bod för ungdomarna att ligga i!

– **Denna förargeliga osed borde vid straff avskaffas, noterar han snabbt i protokollet. Häradshövdingens stora indignation över vad han hört märks tydligt. Han noterar att Jakob "alldeles utan blygd" skrutit hur han de senaste åren åtskilliga gånger bedrivit "en skamlös otukt" med Maria, och detta hade skett "uti andra unga personers närvaro och mången till stor förargelse".**

Maria Henriksdotter och Jakob Bengtsson lovar gifta sig, och hennes far ger sitt samtycke.

Jakob Bengtssons mindre hedervärda taktik lyckades, han fick kvinnan han ville ha.

Snart kunde makarna ta över ett hemman i Kumlingeby. Men under de hårda missväxtåren på 1690-talet tvingades de lämna gården – de

klarade inte att betala skatten – och Jakob fick jobb som båtsman (menig inom flottan).

Han avled redan hösten 1699, 45 år gammal. Maria blev ensam med flera små barn. Vad som därefter hände henne vet vi inte.

Få och svårtydda källor

Den som försöker närma sig människors sexuella vanor i gångna tider och inställning till sexualiteten ställs inför stora problem. Källmaterialet är magert, och det som står till buds är ofta svårtytt och tendentiöst.

Vad ska vi egentligen dra för slutsatser av Jakob och Maria? Vad ansågs tillåtet respektive otillåtet när det gällde sex på Åland under 1600-talet?

Myndigheternas – i detta fall häradshövdingen och prästen – officiella attityd var enkel: all "otukt" (sex utom äktenskapet) var av ondo och skulle stävas.

Men bland ungdomarna rådde en annan syn; Jakob och Maria generade säkert de andra i bastun, men någon skandal i bygden åstadkom de inte. De skulle trots allt snart gifta sig, Jakob hade redan gett Maria både spegel och armband. Denna mer liberala hållning verkar också ha delats av föräldrarna.

Intrycket är att sex före äktenskapet var accepterat och tillåtet bland allmogen, åtminstone mellan fästfolk och så länge flickan inte blev med barn. Skulle olyckan vara framme kunde bröllopet ordnas skyndsamt. Att bruden var gravid när hon svarade ja i kyrkan var inget ovanligt.

Fräcka skämt och oblyga gester

Historikern *Peter Englund* menar att sexuell frispråkighet, fräcka skämt och oblyga gester var en del av atmosfären i 1600-talets Europa. Kyrkans hårda och skuldladdade attityd till könslivet hade ännu inte riktigt slagit rot bland människorna, noterar han i essän "Flickan och ostronen" (Förflutenhetens landskap, 1991).

Kanske är det just detta vi skönjer genom protokollet. Myndigheternas stränga påbud möts inte med någon särskild förståelse bland allmogen.

Inte heller lagen gick så långt som häradshövdingen gjorde. Visserligen var samlag förbjudet mellan ogifta personer, de som ägnade sig åt sådant gjorde sig skyldiga till "lägersmål" eller "lönskaläge", som de juridiska termerna lydde. Straffet var böter. Men mot andra typer av sexuella aktiviteter fanns inga förbud. Vanligt hångel – också av grövre slag – var med andra ord tillåtet.

Otrohet däremot straffades hårt. Var bara ena parten gift benämndes brottet "enkelt hor" och ansågs allvarligare än lönskaläge – böterna blev högre – men inte på långt när så farligt som "dubbelt hor".

"Gör gift man hor med annan mans hustru; miste båda livet", lyder den korthuggna och koncisa bestämmelsen i 1734 års lag. Samma hårda straff hade gällt också under 1600-talet.

Det var också vad som drabbade bonden *Sigfrid Mattsson* och båtsmanshustrun *Märta Persdotter*, som häradsrätten med lock och hot fick att erkänna att de "bolat" med varandra åtminstone tjugotre gånger.

Styvsonen blev galen

Saken hade knappast kommit till rättens kännedom om det inte var för det hat som båtsmanshustruns styvson *Zackris Andersson* kände mot henne. En gång när han var rejält full – det var söndagen den 23 februari 1668 – blev han alldeles galen, tog tag i hennes hår och drog besinningslöst.

Länsmannen *Isak Davidsson* i Kumlinge och *Zackris* broder ryckte till undsättning och lyckades med möda lossa *Zackris* grepp i håret.

– Tycker du att det är vackert så fara med mor sin? frågade brodern.

– Hon är en hora och icke min mor! skrek *Zackris* tillbaka.

Att gripa till våld mot föräldrarna var också ett synnerligen allvarligt brott. *Zackris Andersson* dömdes att »dödhen dö», han skulle halshuggas med yxa. Domstolen beslutade att genast låta fängsla honom.

Zackris blev chockad. Straffet var hårdare än han väntat sig. Han bad att få nattvarden innan han fördes bort från sin hembygd. Men först ville han berätta allt han visste om styvmodern, annars kunde han inte ta sakramentet med rent samvete.

Dagen därpå förhördes han på nytt inför rätten.

Han berättade hur *Sigfrid Mattsson* en gång kommit hem tidigt en morgon från en resa till Stockholm, men inte gått direkt upp till byn utan först till båtsmansstugan, trots att den inte låg på vägen till hans gård. *Sigfrid* kom in i stugan och berättade nyheter om fadern, båtsmannen, som befann sig i Stockholm på kommendering. Sedan gick styvmodern och *Sigfrid* ut ur stugan och försvann bakom *Simon Algotssons* humlegård och kom inte tillbaka på en lång stund.

Han ropade gråtandes

Också vid åtskilliga andra tillfällen när *Sigfrid* kom hem från Stockholm hade han besökt båtsmanstorpets innan han gick hem till sin gård, berättade *Zackris*. Varje gång hade styvmodern följt med honom ut och lämnat *Zackris* ensam i stugan några timmar, trots att "han var synnerligen mörkrädd och gråtandes ropade efter henne".

Styvmodern och *Sigfrid* nekade till anklagelserna.

Men sedan började rätten att lirka och vrida. Styvmodern kallades in på nytt och fick veta att *Sigfrid* hade bekänt och skämtsamt sagt att hon minsann hade kunnat behöva sängelag eftersom hennes man hade varit borta i tre år.

– Om *Sigfrid* sagt så, är det sant. Men något oärligt har vi aldrig gjort, svarade hon.

Det fick *Sigfrid* att erkänna att de en och annan gång ensamma i mörkret skojat med varandra och att han lagt armen om hennes rygg och med andra handen låtit henne förstå vad han ville. Men något mer än så hände aldrig, sade *Sigfrid*.

Nu anade rätten att *Zackris* beskyllningar var sanna, speciellt som styvmodern var känd för sitt lösaaktiga leverne innan hon gifte sig; hon hade fött två oäkta barn. Häradsrätten lät fängsla styvmodern med handklovar och lurade i henne att *Sigfrid* redan hade bekänt.

Då föll hon till föga.

– Jag har bolat med *Sigfrid* fyra gånger. Tre gånger i gamla stuguförstugan där jag hade något hö liggande och fjärde gången i min egen stuga. Det skedde medan min man levde.

De dömdes att halshuggas

Det fanns inget annat för *Sigfrid* att göra än att också erkänna. Det medelålders paret – de var i 50-årsåldern – dömdes att halshuggas, men liksom andra dödsdomar skulle den underställas hovrätten. De fördes fängslade till Kastelholm i väntan på avrättningen.

Men hovrätten var inte nöjd med häradsrättens insatser utan krävde en ny rättegång. Fler detaljer måste klarläggas innan ett så hårt straff kunde verkställas. Vid den nya rättegången lyckades man fastställa inte mindre än tjugotre tillfällen då paret hade "bolat".

Märta Persdotter berättade att det hade skett första gången i gamla förstugan medan maken var i Stockholm på vintervakt. *Sigfrid* hade blivit oense med sin hustru och kommit till henne och sagt att han ville göra hustrun till förtret. Andra gången var på våren, när löven spruckit ut, vid Södernabba, där Kumlingeborna hade sitt båtställe.

Sedan hade de legat med varandra vid Stacksvik, ett par gånger vid Duvekil, en gång i skogen ovanför Södernabba, en gång vid Vålholmsund och tre gånger väster på Kumlingelandet vid Skiphusnabba, två gånger ute på holmarna, nämligen Brändö och Ytterholma, och två gånger hemma hos *Sigfrid*, första gången på stallskullan och andra gången på bänken inne i stugan medan hans folk var ute på åkern och skar säd.

Sista gången låg de med varandra i slutet av september 1666 ute i skogen vid Skändal sedan hennes man hade avlidit några veckor tidigare.

Sigfrid Mattsson var mycket tystlåten under rättegången.

Till slut erinrade han sig dock ytterligare tre tillfällen: en gång i sitt skiphus, en gång på Hästholmen och en gång öster på Kumlingelandet på en plats som kallas Vadet, ute i skogen om vintern.

Efter denna sorgfälliga bekännelse fann rätten att den tidigare domen stod fast.

Av allt att döma halshöggs paret kort därefter.

Homosexualitet inget problem

Rättegångsprotokollen är en vanskelig källa till sexualitetens historia. Vi får förvisso kunskap om det som inte var tillåtet, det som ansågs onormalt eller oacceptabelt. Däremot tiger protokollen om det normala och tillåtna.

Därför får vi exempelvis aldrig veta någonting om synen på sex inom äktenskapet.

Homosexuella relationer var i de flesta europeiska länder straffbara långt in på 1900-talet. Men på 1600-talet sågs homosexualiteten enligt Peter Englund inte som något större problem. Några lagar som straffade homosexuella fanns inte. Inte heller är några rättsfall där homosexuella stått till svars för sina handlingar veterligen kända i Sverige.

Däremot ska en del av de offer som krävdes i den uppiskade stämning som rådde under häxprocesserna i slutet av 1600-talet ha varit homosexuella, som alltid tycks ha fått sitta emellan i tider av oro och förföljelse.

Rimligen förekom homosexuella relationer på Åland under 1600-talet, men utan att det väckte något uppseende. Den uttalade homofobi, vars efterdyningar fortfarande präglar det västerländska samhället, är av yngre datum. Inte minst under den viktorianska epoken på 1800-talet laddades det könsliga fältet med skam, noterar Peter Englund.

Strävan efter sexuell norm

– Det stora felet i det viktorianska tänkandet – ett fel som förföljer oss än i dag – var tron på att det fanns en sexuell norm, alltså ett slags erotisk motsvarighet till riksmeteren, som kunde brukas till att dela upp aktiviteter i "normala" och "onormala". Det som gjorde detta än mer vansinnigt var att man då inte heller såg normaliteten som en genomsnittlighet; normen var snarare något som man med möda skulle sträva efter, skriver han i "Den viktorianska sexualiteten" (Förflutenhetens landskap, 1991).

Om homosexuella relationer inte vållade något större uppseende på 1600-talet, var förhållandet rakt motsatt när det gällde tidelag. Per-

soner som satte på grisen, fåret eller kon hade förverkat sin rätt att leva. 1734 års lag svävar inte på målet:

"Hvar som hafver tidelag med få, eller andra oskiälliga diur; then skal halshuggas, och i båle brännas, varde ock samma diur tillika dödad och brändt."

Båtsmannen *Jakob Andersson* från Jurmo i Brändö påträffades senhösten 1682 i en högst misstänkt position. Han var på väg till Stockholm ombord på en Jurmo-skuta. I väntan på bättre vind ankrade skepparen vid Ängsholmen mellan Lumparland och Föglö, där en skuta från Fiskö redan låg förtöjd. De levande djuren i lasten släpptes i land för att beta.

En tidig morgon några dagar senare gick *Lars Henriksson* i land för att samla kokved. Han var 30 år gammal och ingick i besättningen på Fiskö-skutan. När han några månader senare skulle berätta inför häradsrätten vad som senare hände, intygades att han aldrig haft några misshälligheter med båtsmannen *Jakob Andersson*.

Bedrev styggelse med kon

Lars Henriksson hade gått något över holmens mitt och längst åt norr. Där växte låga björkar och ungskog. Han kunde se skutorna ligga nere vid stranden. Plötsligt blev han varse båtsmannen *Jakob Andersson* omkring 40 meter längre fram. Denne hade ryggen vänd mot honom, och framför *Jakob* stod en röd ko med vitt huvud.

Lars Henriksson förstod vad som pågick.

Jakob bedrev "styggelse" med kon.

Just när Lars upptäckte dem vred kon sig litet åt sidan, men *Jakob* följde efter och fortsatte styggelsen.

– Jag blev illa vid mig, stod litet stilla men gick strax till skutan. Jag kunde inte längre se på, berättade Lars inför tinget.

Ungefär en halvtimme senare kom *Jakob Andersson* tillbaka till båten med några grankvistar i handen.

Några dagar senare kunde de avsegla. Under överresan kalvade kon, och både ko och kalv såldes i Stockholm till en hustru som bodde

på Norrmalm, norr om Brunkeberg, för 20 dalar. Det enda man visste om henne var att hennes man varit gammal och sysslat med att tillverka gigor.

Lars Henriksson berättade inte vad han sett förrän en afton i Stockholm när hela skutlaget – fem karlar från Fiskö och Åva – satt i kajutan och åt mat.

Dramatik inför rätten

Båtsmannen *Jakob Andersson* blev inkallad, men nekade till anklagelserna. Protokollet blir oerhört dramatiskt när Lars och *Jakob* konfronteras med varandra:

– Vad gjorde du med kon norr på holmen? frågar Lars.

– Vad ko, jag vet inte av någon ko, svarar *Jakob*.

– Än när kon vände sig?

– Det är intet sant!

– Det är sant, och säger jag ej mer på min själ än det jag sett, fastslog Lars.

Jakob pekade på bröstet och hänvisade till sitt samvete, men rätten noterade att han rodnade i ansiktet, veknade med ögonen och stannade och betänkte vad han sa. Han slogs åter i järn och fördes ut. Dagen därpå fortsatte rannsakingen. Trots flera samtal med kyrkoherden fortsatte *Jakob* satt neka:

– Jag tager aldrig på mig vad jag inte gjort, vilja de taga livet kunna de ej taga själen, i mitt samvete är jag fri.

Nämnden ansåg att den varken kunde fria eller fälla *Jakob Andersson*. *Jakob* fördes till kronohäktet och hela målet hänsköts till hovrätten. Dess utslag är inte känt.

Pigan som fick nog

Nu hade pigan *Brita Jakobsdotter* fått nog!

Nog av bonden i granngården *Olof Olofsson* närgångna tafsande. Det han utsatte henne för var både olidligt och skamligt. Hon skulle stämma honom inför tinget. Det verkade vara enda sättet att få honom att sluta.

Den 17 maj 1681 steg *Brita Jakobsdotter* fram inför nämnden och domaren i Kumlinge länsmansgård.

– Han kallade ut mig från mitt arbete – jag höll på att koka – och drog med mig in i en bod och bad

att jag skulle hjälpa honom. När jag frågade vad han ville ha hjälp med lade han sitt hemligting i min hand och började ta av mig kläderna. Men sedan kom Olofs hustru och hämtade Olof i boden, berättade Brita.

Det var tredje gången samma sak hade hänt, och alla gångerna hade varit på högtidsdagar. Första gången hade varit om staffansmässokvällen den 26 december 1680, andra gången om trettondagen den 6 januari 1681 och tredje gången om kyndelsmässan den 2 februari.

– Jag begär att få vara fri från slika otuktiga ansökningar! krävde Brita.

Det fann rätten skäligt.

Olof Olofsson dömdes till böter.

Vem knycker kort i Arninge???

I ett brev, daterat 2001 22/10, berättar *Metta Brundin*, platschef i Arninge, om resultatet av årets inventering. Som bekant stängdes ju forskarcentret under tre veckor i juni för inventering.

Resultatet blev att man fann att det saknades en mängd mikrokort, som kostade ca 11.000 kr att ersätta.

Dock visade det sig att nya kort inom kort åter anmälades som försvunna, och att gamla kort, som anmälts försvunna, efter inventeringen åter dök upp. Det förefaller alltså som om någon/några lånar hem eller knycker kort! Något som

förstås är helt oacceptabelt.

Personalen är förstas ledsen över att en del av besökarna så missbrukar det förtroende det är att få ta fram korten själva, och att de uppenbarligen struntar i om de förorsakar besvikelse för andra forskare, som kanske rest långt för att ha tillgång till alla mikrokort för hela landet.

Så långt Mettas skrivelse, och jag kan inte annat än instämma. Finns det verkligen så ojusta "forskare", och vad ska vi göra åt dem? Det är verkligen olustigt!

Elisabeth Thorsell

Furstinnan Troubetzkoy's öde klarlagt

(jfr ShF nr 4/2001 s 1-3).

Birgitta Sandström, museidirektör, Zornsamlingarna, Mora, hade svaret på frågan: Men vart tog hon vägen?

I brev till Släktforskarförbundet av den 26 oktober 2001 har hon bl.a. hänvisat till en artikel av *John S. Grioni* "Swedes in Troubetzkoy's Life", som stod att läsa i *Konsthistorisk Tidskrift* 1984, s 121-124, och som bl.a. beskriver den nära vänskapen mellan paret Troubetzkoy och Anders Zorn. De båda konstnärerna träffades i Paris 1900 under världsutställningen där. Paul och Elin besökte Mora i augusti 1908, Zorn gjorde två etsningar av Paul och denne gjorde en skulptur av Zorn medan han etsade. De besökte också Zorns halvsyster Mejt i Orsa och Mejt omtalar särskilt att hon dansade med "prinsen". Furstinnan fick ett "moraband" samt en Moradräkt. När paret återvänt till Paris gick hon till fotografen iklädd denna dräkt och skickade ett av fotona till Zorn signerat "från en Morakulla".

Min gissning att Elin Sundström var en vacker flicka blir till fullo bekräftad. Grioni skriver: "She was a beautiful, vivacious blonde, much younger than he was ... and shortly

after their meeting she became Prince Troubetzkoy's wife and favourite subject". Att hon varit gift förut samt övergivit man och barn känner författaren inte till. Namnen på hennes föräldrar är också förvanskade. Att hon varit hans favoritmodell, antingen klädd eller oklädd, framhålls särskilt: "her sparkling eyes and smiling features inspired many of his sculptures, paintings, drawings and etchings". Hon poserade bl a för en bronsskulptur med *Pierino*, deras enda barn, "a lovely boy who died prematurely in Paris on Christmas Eve 1907". Han var född i finska Karelen.

Jag citerar nu Birgitta Sandström: Paul Troubetzkoy var verkligen en stor konstnär. Han levde framför allt utomlands men kallades av tsaren till Moskva 1897 för en lärartjänst vid ryska konstakademien. Han har bl.a. gjort ryttarstatyn över Alexander III i S:t Petersburg, som avtäcktes 1909 efter tio års arbete. Från 1906 var han bosatt i Paris och var en av de mest uppskattade porträttskulptörerna vid den tiden. Många av tidens ledande kulturpersonligheter avbil-

dades av honom. 1911-21 bodde han i USA, där han också gjort flera offentliga skulpturer. "Princess Troubetzkoy's elegance created a great sensation in America, her name appearing almost as often as his in the society-pages of the press" (Grioni).

Så slutet på historien: Elin dog den 24 juni 1927 vid 42 års ålder enligt Grioni (rätteligen 44 1/2) och begravdes bredvid sin son på Montparnasses kyrkogård. Troubetzkoy övervägde att ta sitt liv. Hon hade varit hans ständiga följeslagare och modell i 25 år, hade skött hans affärer och korrespondens och hade stor del i hans framgångar. *George Bernard Shaw* skrev till änklingen: "I don't think Elin would have liked being an old woman. Perhaps she felt that, and felt also that you will be a magnificent old man: and so she resolved to die first". Grioni vet också berätta att Pauls andra fru, som stod omnämnd i dödsattesten, var engelska. En fråga utan svar har blivit uttömmande besvarad. Tack Birgitta Sandström!

Pontus Möller